

К.О. САВЧУК, І.М. ПРОЦЕНКО

Костянтин Олександрович Савчук, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Ірина Миколаївна Проценко, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ SOFA/SOMA: ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТА ЗМІСТУ

Питання розгортання міжнародної миротворчої операції в Донбасі як можливий варіант припинення збройного конфлікту і відновлення територіальної цілісності України обговорюється на рівні експертів та дипломатів вже не перший рік. Ще 2 березня 2015 р., незабаром після укладення другої Мінської угоди, Президент України П. Порошенко видав Указ «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 р. «Про звернення до Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу стосовно розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру та безпеки»¹, а 17 березня 2015 р. Верховна Рада України ухвалила звернення до Ради Безпеки ООН та Ради Європейського Союзу з відповідним проханням². Однак тривалий час Україна та її союзники не вносили до Ради Безпеки ООН проект резолюції щодо направлення миротворців у Донбас, оскільки він передбачувано був би заблокований Російською Федерацією, яка наділена правом вето в Раді Безпеки ООН. Проте після того, як Російська Федерація 5 вересня 2017 р. внесла свій власний проект резолюції про створення Місії ООН зі сприяння охорони Спеціальної моніторингової місії (далі – СММ) ОБСЄ на Південному Сході України це питання перейшло в більш практичну площину. Зрозуміло, що російський проект резолюції, який передбачає розміщення місії на фактично існуючій лінії зіткнення після повного розведення сил і засобів сторін на період шести місяців з обмеженим мандатом, не відповідає національним інтересам України і не вирішує питання повноцінного відновлення миру в Донбасі та реінтеграції тимчасово окупованих територій. Проте показовим є сам факт згоди Російської Федерації на направлення в Донбас міжнародної миротворчої місії, що, безсумнівно, є свідченням ефективності санкцій, які були запроваджені проти Російської Федерацією США та Європейським Союзом. Надзвичайно складним і актуальним завданням української дипломатії є забезпечити розгортання такої міжнародної миротворчої місії, мандат якої охоплював би всю територію окремих районів Донецької і Луганської областей з ділянкою україно-російського кордону, який на сьогоднішній день не контролюється органами державної влади України включно. У разі проведення на території Донбасу миротворчої операції, організованої під егідою групи держав чи міжнародної організації з підтримання миру та безпеки (наприклад, ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ тощо), між Україною та цими суб'єктами обов'язково має бути укладений міжнародний договір про правовий статус та компетенцію даної операції. При цьому слід враховувати, що в ході проведення різноманітних миротворчих операцій була вироблена практика укладення спеціальних міжнародних договорів у цій сфері, а саме: Угод про статус сил (Status of Force Agreement, SOFA) або Угод про статус місії (Status of Mission Agreement, SOMA). Сьогодні такі Угоди укладаються, наприклад, між ООН та державами, на території яких розгортаються її місії. У якості прикладу можна навести Угоду між Організацією Об'єднаних Націй і Урядом Республіки Кот-д'Івуар щодо статусу Місії Організації Об'єднаних Націй в Кот-д'Івуарі від 18 вересня 2003 р.³ (далі – SOMA Кот-д'Івуар), Угоду між Ліберією та Організацією Об'єднаних Націй щодо статусу Місії Організації Об'єднаних Націй в Ліберії від 6 листопада 2003 р.⁴ (далі – SOMA Ліберія), Угоду між Урядом Лівії та Організацією Об'єднаних Націй про статус Місії Організації Об'єднаних Націй з підтримки Лівії від 10 січня 2012 р.⁵ (далі – SOMA Лівія), Угоду про статус сил між ООН та Урядом Республіки Південний Судан стосовно Місії ООН у Південному Судані від 8 серпня 2011 р.⁶ (далі – SOFA Південний Судан) тощо. У юридичній літературі слушно підкреслюється, «що стосується взаємовідносин з державою, на території якої розміщуються сили ООН, то статус таких сил визначається відповідною угодою, на доповнення до яких Генеральний секретар видає регламент...»⁷.

Специфіка SOFA та SOMA полягає передусім у предметі їх правового регулювання, яким охоплюється правовий статус, умови перебування, права та обов'язки, а також привілеї й імунітети відповідної миротворчої операції (місії) та її членів. Як охарактеризував даний вид міжнародних договорів А. Сарі: «Угоди про статус сил (SOFA) і Угоди про статус місій (SOMA) – це двосторонні або багатосторонні договори, які визначають правове становище збройних сил і цивільного персоналу, розгорнутого однією або декількома державами або міжнародною організацією на території іншої держави за згодою останньої. Зазвичай вони вирішу-

ють такі питання, як в'їзд і виїзд іноземного персоналу, носіння зброї, оподаткування, врегулювання претензій і способи здійснення цивільної та кримінальної юрисдикції щодо співробітників, які відвідують сили або місії»⁸. Дане визначення доволі повно характеризує специфіку SOFA та SOMA й воно підходить для оформлення правового статусу різних типів правомірної іноземної військової присутності на території певної держави (не тільки миротворчої операції, а й, наприклад, перебування підрозділів іноземних збройних сил для проведення спільних військових навчань, розміщення воєнних баз в рамках міждержавного воєнного співробітництва чи партнерства тощо). Однак, на наш погляд, якщо давати визначення SOFA та SOMA, що укладаються з метою проведення миротворчих операцій, то в ньому обов'язково слід відобразити мету діяльності миротворчої місії та її членський склад. Адже останній не обов'язково буде складатися виключно з військовослужбовців іноземних збройних сил, до нього може включатися поліцейський контингент, а також співробітники міжнародної організації, під егідою якої буде проводитися операція. Наприклад, місія, організована ООН, може включати до свого складу: главу місії (це, як правило, Спеціальний представник Генерального секретаря ООН), воєнний компонент (складатиметься з очолюваного командувачем силами воєнного і цивільного персоналу, наданого державами для участі в місії ООН), цивільний компонент (являтиме собою посадових осіб ООН та інших осіб, призначених Генеральним секретарем для допомоги Спеціальному представнику чи наданих державами для участі у відповідній місії ООН), а також поліцейський персонал, якщо такий передбачатиметься мандатом місії; співробітників служби безпеки ООН, співробітників польової служби (які відносяться до цивільного компоненту місії ООН), воєнної поліції, підрядників, персоналу, найнятого на місцях. Отже, SOFA та SOMA, що укладаються з метою проведення миротворчих операцій, варто визначити як двосторонні або багатосторонні міжнародні договори, які регулюють правовий статус, умови перебування, права та обов'язки, а також привілеї й імунітети розгорнутої в миротворчих цілях міжнародної операції (місії) та її членів, до складу яких можуть входити військовослужбовці іноземних збройних сил, співробітники іноземних правоохоронних органів, співробітники міжнародних організацій та інший цивільний персонал.

Обов'язковість укладення SOFA та SOMA є безсумнівною, оскільки відсутність такого договору може призвести до ряду проблем, в тому числі загрозливих для суверенітету держави, яка приймає міжнародну миротворчу місію, адже без нього, наприклад, може не бути налагоджено належну взаємодію між місією та органами виконавчої влади і місцевого самоврядування приймаючої держави тощо. Натомість у SOFA та SOMA, принаймні тих, що укладаються з ООН, ці питання, як правило, досить детально врегульовані. Наприклад, в SOMA Кот-д'Івуар щодо питання налагодження співробітництва між місією та органами влади відповідної держави передбачено, що з метою ефективного виконання місією (МООНК) своїх завдань вона повинна спиратися на тісну співпрацю з Урядом щодо своєї діяльності і діяльності своїх співробітників при виконанні ними своїх службових обов'язків, а також діяльності підрядників, послуги яких замовила місія. Крім того, МООНК отримує доступ до об'єктів аеропорту, наземних і морських установок в Кот-Д'Івуарі для транспортування своїх засобів матеріально технічного постачання і свого обладнання (п. 1).

Разом із тим слід враховувати, що при запровадженні місії, організованої під егідою ООН, міжнародні договори згаданого типу обов'язково укладаються вже в силу ст. 4 Конвенції про безпеку персоналу ООН та пов'язаного з нею персоналу від 1994 р.⁹ (далі – Конвенція 1994 р.), яка передбачає, що приймаюча держава і ООН якомога швидше укладають угоду про статус операції ООН і всього задіяного в операції персоналу, включаючи, зокрема, положення про привілеї та імунітети військового і поліцейського компонентів операції. Також прохання укласти SOFA чи SOMA може бути висловлено в Резолюції Ради Безпеки ООН, в якій формулюватиметься Мандат Місії ООН. Наприклад, у п. 4 Резолюції 1990 (2011), прийнятої Радою Безпеки на її 6567 засіданні 27 червня 2011 р.¹⁰ щодо Місії ООН в Судані було зазначено, що Рада Безпеки ООН просить Генерального секретаря ООН та уряд Судану, після консультацій з урядом Південного Судану чи його наступником, укласти угоду про статус сил відразу після прийняття цієї резолюції.

Основою для SOFA та SOMA, що укладаються з ООН, служить розроблена під егідою цієї міжнародної організації Типова угода про статус сил між Організацією Об'єднаних Націй і країнами, в яких проводяться операції¹¹ (далі – Типова угода ООН). Відразу слід зазначити, що даний документ не носить юридично обов'язкового характеру. Адже згідно з Резолюцією ГА ООН № 44/49 від 8 грудня 1989 р.¹² Генеральна Асамблея ООН закріпила свою думку щодо того, що між країнами, в яких проводяться які-небудь операції ООН з підтримання миру, та ООН повинні укладатися угоди про статус (п. 10), а також попросила Генерального секретаря ООН підготувати типову угоду, зберігаючи при цьому гнучкий підхід, необхідний для охоплення різних можливих операцій (п. 11), а отже, конкретний зміст такої угоди має визначатися, виходячи з умов проведення кожної окремої операції з підтримання миру та безпеки. Також у Доповіді Генерального секретаря ООН «Всебічний розгляд всього питання про операції з підтримання миру у всіх його аспектах. Типова угода про статус сил для проведення операцій з підтримання миру» від 9 жовтня 1990 р. № A/45/594 зазначається, що ця «типова угода покликана служити основою для розробки індивідуальних угод, які будуть укладатися між Організацією Об'єднаних Націй і країнами, на території яких проводяться операції з підтримання миру. Оскільки угода є типовою, в неї можуть вноситися зміни, які підлягають узгодженню сторонами в кожному конкретному випадку»¹³. Разом із тим, за необхідності оперативного розгортання Місії ООН, поширеним є застосування положень Типової угоди ООН доти, доки між ООН і відповідною державою не буде укладено конкретну SOFA чи SOMA. Наприклад, у Резолюції 2149 (2014), прийнятої Радою Безпеки на

її 7153 засіданні 10 квітня 2014 р.¹⁴, яка стосувалася Місії ООН в Центральноафриканській Республіці, було висловлено прохання Генеральному секретарю ООН і перехідній владі Центральноафриканської Республіки укласти угоду про статус сил і постановлено, що до укладення такої угоди мала тимчасово застосовуватися типова угода про статус сил від 9 жовтня 1990 р. (п. 38).

Отже, у разі проведення в Донбасі миротворчої операції ООН між Україною та цієї організацією обов'язково має бути укладено SOFA чи SOMA. Однак, на наш погляд, існує одна обставина, яка може стати перешкодою на шляху укладення такої Угоди. Вона полягає в тому, що в Законі України «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України» 2000 р.¹⁵, який є єдиним нормативно-правовим актом України, що регулює питання правового статусу міжнародної операції з підтримання миру і безпеки, не дається визначення цієї операції, а тільки надається визначення поняття «підрозділ іноземних збройних сил». Однак, на наш погляд, ці поняття не є тотожними. Адже Закон 2000 р. розглядає підрозділ збройних сил іншої держави виключно як військове формування іноземної держави. В той час як міжнародна місія з підтримання миру і безпеки, на нашу думку, являє собою сформовану міжнародною організацією/групою держав окрему організаційну структуру, юридичну особу, яка має призначене міжнародною організацією/групою держав керівництво, що управлятиме всіма її структурними частинами і їх конфігурація залежатиме від мандату конкретної операції. Як зазначалося вище, до складу місії може входити військовий, поліцейський, цивільний компоненти, при чому останній може складатися із співробітників міжнародних організацій, які не є військовими. До того ж, мандат місії не обов'язково зводиться до проведення дій воєнного характеру і, можливо, включатиме спостереження, навчання тощо.

Невизначеність поняття «міжнародна місія з підтримання миру і безпеки» породжує питання про порядок укладення міжнародного договору щодо розгортання такої місії на території України, оскільки Закон України «Про міжнародні договори України» 2004 р.¹⁶ визначає, що від імені України Президентом України з обов'язковою подальшою ратифікацією Верховною Радою України укладаються міжнародні договори про допуск підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації. Однак порядок укладення міжнародного договору щодо міжнародної місії з підтримання миру і безпеки (SOFA чи SOMA) законодавство України не регламентує. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне або доповнити Закон України «Про міжнародні договори України» 2004 р. положеннями, що стосуються процедури укладення SOFA чи SOMA, або в Законі 2000 р. дати розширене визначення «підрозділу збройних сил іншої держави», розглядаючи його як військове чи поліцейське формування іноземної держави, що має постійну чи тимчасову організацію, належить до сухопутних (наземних), морських, повітряних або спеціальних військ (сил) цієї держави, чи її правоохоронних органів, оснащене легкою зброєю чи важкою бойовою технікою, перебуває під командуванням особи, відповідальної перед своєю державою та/або міжнародною міжурядовою організацією, під егідою якої проходить міжнародна операція з підтримання миру і безпеки та, згідно з міжнародними договорами України і законами України, перед компетентними органами центральної і місцевої влади України, яке направляється іншою державою та/або міжнародною організацією в Україну з конкретною метою, визначеною міжнародним договором України, в тому числі для відновлення чи підтримання миру й безпеки в державі.

У руслі зазначеного варто звернути увагу на ще один недолік Закону України «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України» 2000 року. Він полягає в тому, що ст. 6 даного Закону певною мірою не відповідає загальним положенням права міжнародних договорів. Зокрема, дана стаття визначає підстави для денонсації міжнародних договорів України щодо тимчасового перебування в Україні підрозділів збройних сил інших держав і не передбачає підстав для припинення дії названих міжнародних договорів в інший спосіб. Окрім цього, в науці міжнародного права денонсація розглядається як «відмова держави від міжнародного договору, здійснена на умовах і в строки, передбачені договором»¹⁷. Однак ст. 6 Закону 2000 р. не відображає цієї специфіки; згідно з нею міжнародний договір має бути денонсований, якщо наявною є одна із перелічених у ньому підстав, незалежно від того, чи міжнародним договором передбачені умови та строки вчинення цього акту. І хоча міжнародні договори, як правило, включають до свого складу положення про денонсацію, SOFA та SOMA, принаймні ті, що укладені під егідою ООН, їх не мають, що, ймовірно, обґрунтовується особливою значущістю рішень Ради Безпеки ООН у сфері проведення миротворчих операцій. На наш погляд, у випадку, якщо в ході проведення миротворчої операції умови SOFA та SOMA суттєвим чином будуть порушуватися, Україна, зможе тільки їх анулювати. Адже, як зазначається в юридичній літературі, «в міжнародному праві вважається загально-визнаним, що міжнародний договір може анулюватися внаслідок суттєвого його порушення іншою стороною»¹⁸.

Отже, органам державної влади України, в тому випадку, якщо буде прийнято політичне рішення про розгортання міжнародної миротворчої операції в Донбасі, варто ініціювати внесення відповідних змін в чинне законодавство України, насамперед до Закону України «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України» 2000 р., які стосуватимуться широкого спектру питань, пов'язаних із перебуванням місії в Україні, правовим статусом (в тому числі цивільно-правовим та податковим), привілеями та імунітетами як місії, так і її членів.

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року «Про звернення до Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу стосовно розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру та безпеки: Указ Президента України від 02.03.2015 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2015>

² Про схвалення звернень від імені України до Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй та Ради Європейського Союзу стосовно розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру і безпеки : постановою Верховної Ради України від 17.03.2015 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253-19#n10>

³ Соглашение между Организацией Объединенных Наций и правительством Республики Кот-д'Ивуар относительно статуса Миссии Организации Объединенных Наций в Кот-д'Ивуаре. Абиджан, 18 сентября 2003 года // Юридический ежегодник Организации Объединенных Наций. 2003 год. – Нью-Йорк, 2009. – С. 32–37.

⁴ Соглашение между Либерией и Организацией Объединенных Наций относительно статуса Миссии Организации Объединенных Наций в Либерии. Монровия, 6 ноября 2003 года // Юридический ежегодник Организации Объединенных Наций. 2003 год. – Нью-Йорк, 2009. – С. 37–51.

⁵ Agreement between the Government of Libya and the United Nations concerning the status of the United Nations Support Mission in Libya. Tripoli, 10 January 2012. United Nations Juridical Yearbook 2012. United Nations. – New York, 2013. – P. 13–26.

⁶ The Status of Forces Agreement between the United Nations and the Government of the Republic of South Sudan concerning the United Nations Mission in South Sudan («SOFA»). Juba, 8 August 2011 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://unmiss.unmissions.org/sites/default/files/old_dnn/UNMISS%20SOFA-signed.pdf

⁷ Нгуен Куок Динь. Международное публичное право: в 2 т. / Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Алэн Пеле; пер. с фр. – К.: Сфера, 2001. – Т. 2: Кн. 3.: Международные отношения. – С. 175.

⁸ Sari A. Status of Forces and Status of Mission Agreements under the ESDP: The EU's Evolving Practice // European Journal of International Law. Volume 19. Issue 1. 1 February 2008. – P. 67–100 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://doi.org/10.1093/ejil/chn003>

⁹ Конвенция о безопасности персонала ООН и связанного с ней персонала, принята Резолюцией 49/59 Генеральной Ассамблеи ООН от 9 декабря 1994 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/un_personnel_safety.shtml Вона має 94 держави-учасниці, серед яких – Україна.

¹⁰ Резолюция 1990 (2011), принятая Советом Безопасности на его 6567-м заседании 27 июня 2011 года : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://undocs.org/ru/S/RES/1990\(2011\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1990(2011))

¹¹ Всестороннее рассмотрение всего вопроса об операциях по поддержанию мира во всех их аспектах. Типовое соглашение о статусе сил для проведения операций по поддержанию мира: доклад Генерального Секретаря ООН от 9.10.1990 г. № A/45/594 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://undocs.org/ru/A/45/594>

¹² Всестороннее рассмотрение всего вопроса об операциях по поддержанию мира во всех их аспектах: резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 8 декабря 1989 г. № 44/49 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://undocs.org/ru/A/RES/44/49>

¹³ Всестороннее рассмотрение всего вопроса об операциях по поддержанию мира во всех их аспектах. Типовое соглашение о статусе сил для проведения операций по поддержанию мира: доклад Генерального Секретаря ООН от 9.10.1990 г. № A/45/594 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://undocs.org/ru/A/45/594>

¹⁴ Резолюция 2149 (2014), принятая Советом Безопасности на его 7153-м заседании 10 апреля 2014 года: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://undocs.org/ru/S/RES/2149\(2014\)](https://undocs.org/ru/S/RES/2149(2014))

¹⁵ Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України: Закон України від 22 лютого 2000 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1479-14>

¹⁶ Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

¹⁷ Мельник С.О. Денонація міжнародного договору / С.О. Мельник // Енциклопедія міжнародного права: у 3 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко, В.Н. Денисов (співголови) та ін.; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К.: Академперіодика, 2014. – Т. 1: А-Д. – С. 730.

¹⁸ Талалаев А.Н. Право международных договоров (договоры с участием международных организаций) / А.Н. Талалаев. – М., 1989. – С. 237.

Резюме

Савчук К.О., Проценко І.М. Міжнародні договори SOFA/SOMA: особливості укладення та змісту.

У статті розглянуто окремі особливості міжнародних договорів, які укладаються у випадку проведення миротворчих операцій між державою та міжнародною організацією чи групою держав, під егідою яких дані операції організовуватимуться. Йдеться про Угоду про статус сил чи Угоду про статус місії, які регулюють умови перебування та правовий статус миротворчих сил на території певної держави.

Ключові слова: Угода про статус сил, Угода про статус місії, миротворча операція в Донбасі, Організація Об'єднаних Націй.

Резюме

Савчук К.А., Проценко И.Н. Международные договоры SOFA/SOMA: особенности заключения и содержания.

В статье рассмотрены отдельные особенности международных договоров, которые заключаются в случае проведения миротворческих операций между государством и международной организацией или группой государств, под эгидой которых данные операции организываются. Речь идет о Соглашении о статусе сил или о Соглашении о статусе миссии, которые регулируют условия пребывания и правовой статус миротворческих сил на территории определенного государства.

Ключевые слова: Соглашение о статусе сил, Соглашение о статусе миссии, миротворческая операция в Донбассе, Организация Объединенных Наций.

Summary

Savchuk K., Protsenko I. International agreements SOFA / SOMA: particularities of conclusion and content.

The article discusses the specific features of international treaties that are concluded in the case of peacekeeping operations between a state and an international organization or group of states under whose auspices these operations are organized. We are talking about the Status of Forces Agreement or Status of Mission Agreement, which regulate the conditions of stay and the legal status of peacekeeping forces in the territory of a certain state.

Key words: Status of Forces Agreement, Status of Mission Agreement, peacekeeping operation in Donbass, United Nations.

УДК 341.1/8

К.В. ГЛУЩЕНКО

Катерина Вікторівна Глущенко, аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В РАМКАХ ЮНЕСКО

Міжнародне співробітництво в сфері вищої освіти є одним із важливих факторів розвитку людства та спрямоване на інтеграцію освітніх послуг у світовий, європейський і регіональний простір, на підвищення конкурентоспроможності не тільки закладів вищої освіти, а й у цілому національних систем вищої освіти.

Особливість міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти полягає в тому, що його метою є не тільки отримання переваг тією чи іншою державою, а й сприяння вирішенню глобальних проблем, допомога країнам, що розвиваються, і вирівнювання освітніх умов у всіх країнах¹.

Сьогодні у зв'язку з глобалізацією та інтернаціоналізацією освітнього процесу державами особлива увага приділяється ролі вищої освіти, адже зростання інтелектуального потенціалу держав сприяє економічному та науково-технічному прогресу. Тому основним завданням міжнародного співтовариства є інвестиції у вищу освіту, сприяння дослідженням та інноваціям, а також активна співпраця держав у цій сфері.

У різні періоди дана тематика досліджувалась вітчизняними та зарубіжними вченими, такими як І.В. Дем'яненко, В.В. Астахов, О.І. Мельничук, Л.О. Тимченко, С.І. Сидоренко, Р.М. Валєєв, В.М. Сирих, В.І. Шкатулла, Є.В. Мартиненко, А.В. Кондратюк, М. Троу, К.Д. Байтер, Ф.Г. Альтбах та ін.

Метою даного дослідження є виявлення закономірностей та основних етапів розвитку міжнародно-правового співробітництва держав у сфері вищої освіти в рамках Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (далі – ЮНЕСКО).

На сьогоднішній день міжнародне співробітництво в сфері вищої освіти змінює свої форми і види діяльності. Воно формується в трьох основних напрямках: досягнення рівня вищої освіти, який відповідає потребам сучасного суспільства; вдосконалення національних освітніх систем; підготовка кваліфікованих кадрів для інноваційного розвитку.

Ці завдання розв'язуються на трьох рівнях міжнародної системної взаємодії: універсальному, за рахунок діяльності ЮНЕСКО, як спеціалізованої установи ООН; регіональному, завдяки прийняттю конвенцій про визнання документів про освіту та локальному, що формується освітніми зв'язками університетів у різних країнах світу.

ЮНЕСКО створена зусиллями держав-засновниць ООН одразу після Другої світової війни. Це міжнародна міждержавна організація, діяльність якої спрямована на утвердження миру і безпеки шляхом розширення співробітництва народів у сфері освіти, науки і культури в інтересах забезпечення загальної поваги справедливості, законності і прав людини, а також основних свобод, проголошених в Статуті ООН².

«Думки про війну виникають в умах людей, тому в свідомості людей потрібно вкорінювати ідею захисту миру», – такими словами починається в Статуті ЮНЕСКО викладення принципів, якими керувались держави, що її заснували. «Мир, заснований тільки на економічних і політичних угодах урядів, не може завоювати єдиної, міцної і широкій підтримки народів; він повинен базуватися на інтелектуальній і моральній солідарності людства»³, – підкреслено там.

З моменту створення у 1946 р. ЮНЕСКО завжди у багатьох своїх документах відводила важливу роль освіти у розвитку держав, а в останні десятиліття наголошувала на впливові вищої освіти на стійкий розвиток і культуру миру. Станом на 1 січня 2018 р. ЮНЕСКО налічує є 195 держав-членів, 11 асоційованих членів та 11 тисяч асоційованих шкіл ЮНЕСКО⁴.

Діяльність ЮНЕСКО спрямована на виробленні підходів, які можуть полегшити вирішення проблем вищої освіти та допомогти державам визначати шляхи майбутнього розвитку, зокрема і шляхом прийняття під її егідою міжнародних конвенцій, що присвячені правовому регулюванню співробітництва держав в сфері вищої освіти.